

Пушкин А. Балыкчы болгаш балык дугайында

Тоол / А. Пушкин / очул. А. Даржай // Кызыл: Новости Тувы - 2001. - 16 ар.

Ак-көк далай эриинге

Ашак-кадай чурттап чораан.

Үгдергей чер Казанакка

Үжен болгаш үш чыл чурттаан.

Ашак четки салып балыктаар,

А кадайы чүңүн ээрер.

Ашак бир-ле далайынче

Четки салган - балар келген.

Дагын катал четки октаан

Далай оѳду ылдырттырган.

Дараазында база октаан

Артында-ла чаңгыс боорда,

Анаа эвес - алдын балык

Четкизинге туттунуп-тур.

Алдын балык чаннып-дилеп,

Арта кижилештир чугаалал-тыр:

"Дедир мени далайымче

Дегийт салып көрем, кырган.

Садызынга күзэениң-не

Сагыш хандыр бээр мен, кырган".

Ашак күжүр коргуп-сүртеп,

Аажок-ла элдепсинген:

Үжен болгаш үш чыл улай
Үзүк чокка балыктааштың,
Үн чок балык чугааланганын
Дыңнаар туржук, көрүп көрбээн.
"Бурган өршээ, алдын балык!
Бузут кылбаайн, шаңналды чоор.
Ак-көк далайыңче кире берем,
Аңаа шөлээн чаңнап чору".
Ашак чангаш, кадайыңга
Аажок элдеп хуулгаазынны
Аштып орбайн, хөөрөп берген.
"Бөгүн мен-даа балык туттум,
Бөдүүн эвес - алдын балык;
Артында-ла бистии-биле
Амдыы балык чугааланды.
Ак-көк далайымче сал деп,
Аажок-ла диледи ийин.
Садыызыңга күзээниң-не
Сагыш хандыр бээр мен диди.
Асык-шаңнал алырыңдан
Арай бодум дидинмедим;
Ак-көк далайыңче салышым".
Кадай ашаан кончуп үнген:
"Канчап барган, мугулай сен!

Балыктан садыы албас,
Деспиден-даа ап алза,
Деспивис шуут чарык ийик".
Далайже ашак чорувуткан,
Далай кыры бырлаң чыткан.
Алдын балыын ашак кый дээн,
Алдын балык эштип үнгеш,
Ашактан кээп айтырып-тыр:
"Кырган, сеңээ чүү херек?"
Кырган сөгүрүп харыылап-тыр:
"Өршээп көрем, хаан балык!
Өөдежок кулугур деп,
Амдыы кадай шаанга киир
Аттынып, ашак меңээ
Амыр-дыш-даа бербестеди.
Чарык деспивис сандан үнген,
Чап-чаа деспи херек" дээр-дир.
Алдын балык харыылал-тыр:
"Анаа муңгаравайн, чана бер,
Чаа деслиг болур силер".
Чанып кээрге, кырган куруяа
Чаа деслиг олуруп-тур.
Кырган ашаан кадайы шуут
Кынчыктырбайн, улам чаңчаан:

"Тенекпейни сени-даа аар!

Деспи дилеп алыр мугулай!

Деспиде чүнүң ажыыл?

Балыыңга барып сөгүр,

Бажың херек, дилеп эккел!"

Далайже ашак чорувуткан,

(Далай кыры боралгактаан)

Алдын балыын ашак кый дээн,

Алдын балык эштип үнгеш,

Ашактан кээп айтырып-тыр:

"Кырган, сеңээ чүү херек?"

Кырган сөгүрүп харыылап-тыр:

"Өршээп көрөм, хаан балык!

Амдыы кадай чүдөн дора

Аттынып тур, ашак меңээ

Амыр-дыш-даа бербестеди:

Хыйланчак баък кадай

Бажың дилеп турар чүве-дир".

Алдын балык харыылап-тыр:

"Аңаа муңгаравайн, чана бер,

Бажыңың чаа болгай аан".

Бажыныңче чанып кээрге,

Багай казанааның орнунда

Ак чугайлыг, тууйбу хоорзалыг,

Хаалгазын дубтан кылган,
Кайгамчык чырык бажың турган.
Кадай соңга баарында саадаан,
Багай ашаан чула кончуп,
Бар-ла шаанче коңгалаан:
"Кандыг дээрил сени, мугулайны!
Бажың дилеп алыр мелегей!
Катал балыынга барып сөгүр:
Кара тараачын бол бас мен,
Ызыгууртан агай боор мен".
Далайже ашак чорувуткан,
(Далай арай хөлзеп чыткан)
Алдын балыын ашак кый дээн,
Алдын балык эштип үнгеш,
Ашактан кээп айтырып-тыр:
"Кырган, сеңээ чүү херек?"
Кырган сөгүрүп харыылап-тыр:
"Өршээп көрем, хаан балык!
Кадай мырай тенип барды,
Өөдежок дээш чаңчаттынды.
Кара тараачын болбас мен,
Ызыгууртан агай болуйн дидир".
Алдын балык харыылап-тыр:
"Аңаа муңгаравайн, чана бер".

Ашак калгып чанып келгеш,
Кайгап калган! Каас бажың.
Казалчада кырган куруя
Кара киш кежи тоннуг,
Хорагайлап каастаан бөрттүг,
Ховар шуру эртинени
Мойнунда кылаңзаткан,
Холдарында алдын билзектиг,
Чараш кызыл сапыктарлыг,
Чалчалары күшпүңейнчип,
Бар-ла шаанче чашпыз-даа,
Баштарыные сирбектей каап,
Каржыланып, хая-соп орган,
Ыыт чок тургаш, ашак сеглаэн:
"Ызырууртан агай, экий!
Алые күзелин хаяды ыйнаан",
Ашаан кадай чула кончааш,
Аът ажаар сен дэаш сышлртапкан,
Ай чартыы арткеиде,
Амдыы кадай улам тенип,
Ашаан база дагын катап
Алдыа балыкче айбылая-тыр:
"Дегийт барып, балыкка сөгүр,
Ызыгууртан агай болбас мен,

Дээди хаая болуйн дээш",

Ыяча дээрге, ашак сүртээн:

"Канчан бардын, калчаа кадай?

Домакка на* четеЙ бодун

Хамык чонга кочулаттынЛ

Дошкун агаЙ кылыктанып,

Ашаан чула алагадаан,

"Ызыгууртан агаЙ-биле

Карачал баък ядыы ашак

Канчан диттшх маргыжар сен?

Далайыңче эп-чөп-биле

Дарый-божуу барбазыңза,

Албадал-биле чедиртир мен.

Далайже ашак чорувуткан,

(Далай дүмбей кара чыткан)

Алдын балыын ашак кый дээн,

Алдын балык эштип үнгеш,

Ашактан кээп айтырып-тыр:

"Кырган, сеңээ чүү херек?"

Кырган сөгүрүп харыылап-тыр:

"Көрнүп өршээ, хаан балык!

Көшкүнүм шуут калчаарады:

Ызыгууртан агаЙ болбайн,

Ыдыктыг хаан болуксады".

Амдыы балык харыылап-тыр:

"Аңаа муңгаравайн, чана бер,

Кадайың хаан болгай аан".

Кадайынче ашак ээпкен,

Кайгай берген! Баарында

Хаан ордузу бедип турган.

Ордуда дээди хаан бооп,

Калбак узун стол артында

Ооң куруяа саадап орган.

Аңаа байлар бараан болуп,

Арагазын кудуп сөңнээн,

Угуулзалыг боова чиген,

Оюрзап каап олуруп-тур.

Улуг балды эгинепкен

Кадыг-шириин таңныыл эрлер

Ону хүрээлей тургулапкан.

Кайгап турган ашак сүртээн!

Кадайының буттарынче

Калбаш дүжуп, мөгейип каан:

"Амыр ыңар, түрлуг хаан!

Ам-на сагыжыңар хақты бе?" - дээн.

Олче кадай көрүнмээн-даа,

Ону менден ырадыңар деп,

Карак базып, дашкаар имнээн.

Каржы байлар тура халчып,
Ашак хөөкүй читкезинден
Аппар чорда, хаалгачылар
Үглөп келгеш, баштыг мойнун
Үзе шаап каар часканнар-дыр.
Үрүлээн чон ону шооткан:
"Мугулай ашак, таптыг-дыр бе!
Мугулай ашак, миннип чору:
Хире-шаан билир херек!"
Ай чартыы эрткен соонда,
Кадай мырай тенип барган,
Ашаандыва хаалар ыткан,
Хаанга сур үп эккеп берген.
Ашаан кадай дужаап орган:
"Дедир барып, балыыңга сөгүр,
Эргетен хаан болбайн,
Дал ай ээзи - дээди хаан бооп,
Дал ай ишти чурттаайн,
Алдын балык айбычым бооп,
Кыл дээн чүвем аайдан эртпейн,
Кылып турзун дидир дээр сен".
Ашак чөржүп удурланмаан,
Аас каржып маргышпайң,
Далайынче чорувуткан.

Кара шуурган далай диргээн,
Калчаа чалгыг ажынган дег,
Хайнып-мөөрөп, улуп турган.
Алдын балыын ашак кый дээн,
Алдын балык эштип үнгеш,
Ашактан кээп айтырып-тыр,
"Кырган, сеңээ чүү херек?"
Кырган сөгүрүп харыылап-тыр:
"Хаан балык, болгаап өршээ!
Каргыштыг кадайым канчаайн?
Анаа бөдүүн хаан болбайн,
Далай ээзи дээди хаан бооп,
Далайга чурттаарын күзеди,
Аңаа сени бараан болуп,
Айбым кылып чорзун дээр-дир".
Алдын балык харыы сөс чок
Сутта кудуруун дырлаш кынгаш,
Далайынче кире берген.
Чугаа-харыы манап чадааш,
Кадайынче ашак ээпкен.
Эрги казанаа биеэ хевээр,
Эргининде ооң куруяа
Чарык деепизин баарында
Салып алган олуруп-тур.

